

Straffe historische verhalen

De heksen en hun buren

De geschiedschrijving heeft al veel aandacht besteed aan de heksenprocessen die tussen de 15de en 18de eeuw plaatsvonden, hoewel vandaag niemand meer gelooft dat heksen ook echt bestaan. De vreselijke vervolgingen die vaak eindigden met de dood op de brandstapel, hebben zich ook in Vlaanderen voorgedaan. Zo bereikte men in Nieuwpoort in de eerste helft van de 17de eeuw een hoogtepunt, met 31 heksenprocessen waarvan er 18 eindigden op de brandstapel. Emeritus hoogleraar Jos Monballyu beschrijft, ontleeft en verklaart in zijn boek 'De heksen en hun buren 1598-1652' de heksenvervolgingen in Nieuwpoort en vergelijkt die met andere heksenprocessen in België en Europa.



De auteur begint zijn boek met een beschrijving van elk van de 31 processen. Daaruit blijken de vreselijke folteringen en de zware straffen die vaak werden uitgesproken. Een tragisch voorbeeld is dat van Passchynken Emmelynck. Zij werd op 12 november 1602 terechtgesteld op de brandstapel waarna haar verkoelde lijk werd opgehangen aan de galg. Zij "werd zo zwaar gestraft omdat zij zes jaar eerder een contract had gesloten met een duivel die zich Heindryck noemde, waarin zij beloofde om hem te dienen voor de rest van haar leven. Meteen zwoer zij ook God, zijn heiligen en haar doopsel af. Met Heindryck ging Passchynken naar een nachtelijk banket op een verlaten stuk grond achter het oude zusterklooster in Nieuwpoort, waar zij dan samen met enkele andere heksen en hun duivels aan een tafel zonder tafelkleed vis en vlees at zonder dat er zout werd gebruikt en zonder dat er vooraf een zegening over de spijzen was gevraagd of een dankgebed was opgezegd. Na de maaltijd dans- te zij op fluitmuziek meerdere rondjes met Heindryck en had zij geslachtsgerneenschap met hem. Op het einde van het feest gaf Heindryck haar een bruin poeder waarmee zij haar medemensen of hun dieren kon beheksen. Op een dag mengde Passchynken een beetje van dat poeder in haar koekendeeg, bakte er koeken van en gaf er een van aan haar buurvrouw Grietken Crevecoeur, die de koek opat, onmiddellijk ziek werd en korte tijd nadien overleed. (...) Passchynken Emmelynck bekende deze verschrikkelijke feiten op 8 en 9 november 1602 tijdens een urenlange nachtelijke ondervraging onder tortuur. Vierentwintig later bevestigde zij al die bekentenissen buiten de folterkamer." (p. 13-14).

Een lijvig hoofdstuk is gewijd aan 'Het ontstaan van een hekserijverdenking'. De slachtoffers waren heel typisch. 'In de literatuur wordt het typische slachtoffer van deze vervolgingen stevast omschreven als een oudere, eerder minderbedeelde vrouw, zonder daarom tot de allerarmsten te behoren.' (p. 89). Zoals op veel plaatsen in Europa werden de meeste vervolgingen in Nieuwpoort beschuldigd van het veroorzaken van iemands ziekte of overlijden. Het verband tussen iemands ziekte of dood en een heks werd het vlugst, en daarom ook het meest, gelegd wanneer de heks deze persoon kort voor zijn ziekte of overlijden had aangeraakt. In Nieuwpoort gebeurde dat heel dikwijls door een eenvoudige schouderklop. "Francyne Blox gaf de 5-jarige Corneelken Clou een klop op zijn schouder toen zij met vis leurde aan de deur van zijn ouders. Korte tijd daarna kreeg Corneelken een gezwel op die schouder ter grootte van een brood van één stuiver en zwoollen ook zijn onderbuik en schaamstreek sterk op. Heer Frederick, kapelaan van een Duits regiment, ende pastoor van Pervijze vertelden nadien aan zijn ouders dat Corneelken door de slag behekt was. Francyne Blox gaf ook het 8-jarige Hansken Van Slype een klop op zijn rechterschouder terwijl zij de jongen vroeg of zijn moeder geen Engels bier te koop had. Twee dagen later klaagde de jongen over een stekende pijn in zijn rechterschouder. Toen hij op een stoeltje aan tafel zat, viel hij viermaal en zei daarbij telkens dat het aanvoelde alsof iemand met een klap op zijn hoofd hem van zijn stoeltje had geslagen. Terwijl de jongen eens aan het deurportaal stond te kij-



Heksen maken zich klaar voor de sabbat, door het atelier van David Teniers de jongere (†1690).

ken, viel hij plotseling tegen dat portaal. Aan de meid, die op dat ogenblik de goot aan het vegen was, zei de jongen dat hij van iemand een slāg had gekregen. De meid had nochtans niemand naast hem zien staan. De jongen, die duidelijk de vallende ziekte had, zei voortdurend aan zijn ouders: 'Als ik sterf, acht ik Francyn Blox daarvoor verantwoordelijk.' Aan de verklaring van een stervende werd toen in Europa overal meer waarde geacht dan aan die van een gezonde persoon." (p. 119-120).

Een ander element om te beslissen iemand te onderwerpen aan ondervraging en tortuur, was het feit dat er op het lichaam van de verdachte een duivelsmerk werd gevonden. De duivel plaatste bij zijn aanhanger een teken nadat hij de eerste keer seks met de betrokkene had gehad als symbool voor de onderwerping van die aanhanger aan de duivel. Volgens de literatuur zag dit teken er meestal uit als een zwarte vlek die gevoelloos was of waaruit geen bloed kwam wanneer men ze doorpriekte met een lange, dikke naald. Omdat de duivel zijn merk meestal op een plaats zette waar het moeilijk gevonden kon worden, zoals in de nek, de wenkbrauwen, de oogkassen en de schaamstreek, moest de verdachte, vooraleer er werd geprikt, eerst ontdaan worden van alle lichaamshaar. "Volgens het eindvonnis tegen Catheline Herrewyn tekende de duivel haar in de nek. Volgens het proces-verbaal van haar ondervraging onder tortuur bekende zij inderdaad na vele uren pijniging op 18 maart 1627 dat de duivel haar getekend had in haar nek en dat dit gebeurde onmiddellijk nadat zij met hem een duivelspact had gesloten. Meteen na die bekentenis werd haar nek onderzocht en vond men daar een plek die gevoelloos bleek nadat zij werd doorprikt met een naald die er tot aan haar kop werd ingestoken." (p. 170-171). Het hoeft niet gezegd dat de arme vrouw terecht kwam op de brandstapel. Gelukkig hebben zij en haar lotgenoten dankzij de geschiedschrijving intussen eerherstel gekregen.

Jos Monballyu. *De heksen en hun burens. Heksenprocessen in de Lage Landen 1598-1652*. Leuven, 2015, Davidsfonds Uitgeverij, 254 p.

Sam Van Clemen

Historische weetjes: wist je dat...

Wist je dat ook in Noord-Ierland verschillende plaatsen (vooral in Belfast) opgedeeld worden door een muur of "peace line". Op die manier worden katholieken en protestanten van elkaar gescheiden. De eerste muur werd gebouwd in 1969. In totaal staan er al 48, goed voor 34 km.